

Een Freinetklas anno 2003: een inspirerende leer-, werk- en speelomgeving

In Freinetscholen zijn kinderen medeverantwoordelijk voor de activiteiten, de onderlinge verhoudingen en vanzelfsprekend ook voor de inrichting van het klaslokaal. Freinet sprak niet van een speel- en leeromgeving. Die terminologie paste niet in zijn denken en doen. In zijn pedagogiek stond het werk en niet het spel centraal. En nog telkens spreken freinet-wérkers (!) over werk, werkhoeken en werkplaatsen. Waarom doen ze dat en hoe werkt het?

Nog ruim 10 minuten, dan is het half vier, het einde van een door-de-weekse schooldag. Ilona, de voorzitter, leidt een bespreking in een bovenbouwgroep. Zojuist hebben de kinderen, de werkhoeken waar ze verantwoordelijk voor zijn, gecontroleerd om te kijken of er morgen weer in gewerkt kan worden. 't Is een bijna dagelijks terugkerend gebeuren. 'Heeft iemand iets voor zijn werkhoek?', vraagt ze. Het borduurgaren blijkt op te zijn. Er zit een stuiver te veel in de klassenkas. De kleihoek is een bende. Johan, de conciërge, leende onze schaaft en Een greep uit de punten die door de groep behandeld worden, zonder dat de leraar zich daar expliciet mee bemoeit. Ilona geeft beurten, vraagt om oplossingen, houdt in de gaten dat iedereen z'n zegje kan doen en zorgt ervoor dat iedereen bij de les is. Plotseling tegen een kind: 'Stop nou eens met dat geklooi met dat touwtje! Je leidt me af!' Drie over half vier is ze klaar. 'Stoelen op de tafel! Tot morgen!'

Zo gaat dat in een goed georganiseerde freinetklas. Geen gemier.. aan het werk.

Werk staat centraal in de visie van Freinet. Werk moeten we niet opvatten als een door anderen (de leraar) verplichte gestelde taak. En het gaat niet om 'schoolwerk' in de gebruikelijke zin. Het gaat om zinvol werk. Zinvol voor de kinderen, die intrinsiek gemotiveerd zijn om dat werk te doen. Dóór dat werk leert het kind. Dat betekent allesbehalve dat het werk makkelijk moet zijn. Kinderen willen serieus genomen worden, en dan mag het best moeilijk zijn. Het is, volgens Freinet, een aangeboren behoefte van het kind om zinvol werk te doen.

In de klas hangt een prachtig plankje met plastic insteekhoesjes. In elk hoesje zit een tekening van een activiteit die door de kinderen wordt verzorgd. Die tekeningen in die hoesjes hebben ze trouwens zelf gemaakt. Met een wasknijper met hun naam erop - je mag raden wie die heeft geschreven - wordt aangegeven wie verantwoordelijk is voor dat werk. Dat doen we dagelijks, niet even erbij, maar structureel. Daar besteden we ook veel tijd aan. In plaats van alleen maar 'werken' in de zandwatertafel maken we bijvoorbeeld samen emmertjes met sop en maken kinderen de vensterbanken, schilderboards en het krijtbord schoon.

Behalve leren door het werk spreekt Freinet ook van leren vóór het werk. Werk dient niet uitsluitend de zelfexpressie of de zelfrealisatie van het individu, maar speelt zich steeds af binnen de gemeenschap en ten behoeve van de gemeenschap waarvan het individu deel uitmaakt. Het werk vormt een hechte en doelmatige band tussen de mensen, en leidt tot een vreedzame en harmonische samenleving. Om dat beter te kunnen begrijpen, is het goed de achtergrond van deze Freinet te leren kennen.

Freinetonderwijs ontleent zijn naam aan *Célestin Freinet*, een Franse schoolmeester, die zijn loopbaan in het onderwijs in 1920 begon in een dorpschooltje in Bar-sur-Loup in de 'Alpes Maritimes'. Freinet constateerde vroeg in zijn carrière de grote kloof tussen het droge leerwerk op de school en de actualiteit van het leven. Het viel hem op dat kinderen natuurlijke interesse toonden tijdens wandelingen, maar dat er nauwelijks motivatie was als er in de klas werd gewerkt. In samenwerking met collega's overbrugde Freinet die kloof. Er werden in coöperatief verband werkwijzen, technieken en werkmiddelen ontwikkeld die leidden tot processen en producten die voor de kinderen en leraren van

blijvende waarde waren. De teksten die kinderen schreven, werden op een eenvoudige drukpers vermenigvuldigd en vervolgens uitgegeven. Er werd onderzoek verricht, er werden studies gemaakt over de bakker, de slager, de smid. En die studies werden verspreid. De kinderen van het kleine schooltje uit het agrarische dorpje, wisselden hun leer- en leefervaringen ervaringen uit met een school in een vissersdorp in Bretagne. Het begin van de schoolcorrespondentie. Het aantal freinetonderwijzers groeide gestaag. Toen Freinet in 1966 stierf was er een internationale vernieuwingbeweging die zich baseerde op zijn opvattingen over onderwijs. In Nederland is De Freinetbeweging sinds de jaren vijftig bekend. Er zijn in ons land weinig scholen die zich freinetschool noemen, maar de invloeden zijn alom te vinden in vernieuwend onderwijs. Het werken met de vrije tekst, levend rekenen, de druktechnieken, de schoolcorrespondentie, levend lezen... het zijn juist deze freinettechnieken die veel toegepast worden in scholen waar betekenisvol leren en authenticiteit hoog in het vaandel staan. Maar... alleen door het toepassen van deze technieken is een school geen freinetschool. Veel technieken komen niet volledig tot hun recht, omdat er geen sprake is van leren vóór het werk: in de leerwerk omgeving van Freinet staat werk ten dienste van de ontwikkeling van individu en groep. Er is een voortdurende uitwisseling tussen de behoefte van het individuele kind en de groep, het collectief.

Er wordt een sterk beroep gedaan op de medeverantwoordelijkheid van de kinderen. Voor het leren (de kinderen werken aan individuele en gezamenlijke werkplannen), maar ook voor de onderlinge verhoudingen (er zijn klassenvergaderingen waarin behalve opmerkingen en vragen over het werk, ook felicitaties en klachten worden behandeld door de kinderen) en de inrichting en verzorging van de werkhoeken. Freinet zette met zijn werkwijze het kind echt centraal. Het ging hem om dit kind in deze situatie! En die situaties, werden en worden bepaald door het leven en werken van de kinderen thuis. Freinet hielp mee om die situatie verandering te realiseren: hij richtte boerencoöperaties op, werd actief in de vakbeweging. Samen werken (!) aan een nieuwe toekomst.

Freinet trok een duidelijke grens tussen arbeid en spel. We kunnen ons afvragen of die scheiding vandaag de dag zo strak gehanteerd kan worden. De situatie van begin vorige eeuw is niet de situatie van nu. Freinet koos in zijn pedagogiek voor 'het werk', 'de arbeid' en de arbeiders. Hij leefde in een tijd en situatie waarin arbeid bittere economische noodzaak was en heel concrete doelstellingen diende. Een tijd en omgeving ook waarin men minder welvaart kende en waarin strijd geleverd moest worden voor betere rechten en arbeidsomstandigheden. In Freinets visie leidde veel spel af van die werkelijkheid. Hij zocht naar vormen van werk, die als plezierig en zinvol werden ervaren. De strakke scheiding tussen hoofd- en handenarbeid moest daarbij worden doorbroken. Ook in de school. Kleine kinderen vinden het prachtig om echt de tafel te dekken of met de echte zaag een plank echt door te zagen. Jonge kinderen gaan niet enkel teksten schrijven en corrigeren maar ook vormgeven, drukken en verzenden. Denken en doen. Zinnige ontwikkelingsgerichte arbeid.

Freinet zijn ideeën hebben waardevolle betekenis voor onderwijs voor vandaag de dag. Zijn opvattingen en werkwijzen vormen de basis voor een realistisch ontwikkelingsgericht onderwijsconcept waarin zinvol werken en geïnspireerd leren uit de verf komen. En dat is van blijvende waarde, vooral in een tijd waarin de motivatie om te leren behoorlijk onder druk blijkt te staan. Dat zal ook de verklaring zijn voor de groeiende belangstelling voor het concept.

Wat bij binnenkomst in een freinetklas¹⁾ onmiddellijk opvalt is dat alles er overzichtelijk bijstaat. Het is best wel veel en druk, maar nergens is rotzooi. Dat lukt alleen als de kinderen vanaf het begin bij inrichting en beheer van het lokaal zijn betrokken. Vervolgens valt ons oog op kindertekeningen & -teksten aan de muren. Wat een schat aan taal en creativiteit. Er wordt regelmatig ververst, want de kinderen schrijven elke week wel een of meer teksten die op de prikwanden komen te hangen. Voor de jonge

kinderen zijn die teksten flink groot uitgeschreven (door de leraar), zodat kinderen er op terug kunnen vallen bij het schrijven van hun eigen teksten. Voor de oudere kinderen worden de teksten opgeprikt (met vier punaises op een gekleurd blaadje bij wijze van achtergrond) op een speciale plek in de klas.

Er zijn veel verschillende werkplekken. De kinderen kunnen zowel in de kring als aan eigen tafels werken, maar er is ook de mogelijkheid om in de werkhoecken aan de slag te gaan. Dat geldt voor de bovenbouw even goed als voor de onderbouwgroepen. In de klas hangt een takenbord waarop staat wie waarvoor verantwoordelijk is: beheer van een werkhoeck, klassenkas, planten, opruimen. Ook is er een bord voor de planning van dag en week met pictogrammen en woorden. En op de deuren van kasten en op de voorkant van gesloten ladenkasten zijn kaartjes of stickers (bij de jonge kinderen in beeld & woord) aangebracht waarop je kunt zien wat daar te vinden is: pennen, potloden, soorten papier, stempels, puzzels, soorten boeken, enzovoorts.

In de klas is een speciale leeshoeck. De kinderen noemen het de boekenhoeck. Maar lezen zit in het hele lokaal. Niet alleen in de boekenhoeck. Naast de boekenhoeck staat bijvoorbeeld de tuinkist. Daar zitten zakjes in met zaaizaad, klein tuingereedschap, maar ook een paar boekjes met veel voorkomende planten en een zelfgemaakt tuinlogboek. De kinderen schrijven en tekenen in het boek wat ze in de tuin deden. Dat is voor de volgende groep tuinlieden wel belangrijk om te weten. Aangevuld met tekeningen, opgeplakte zaden, gedroogde bloemen en bladeren. Over zinnol lezen en schrijven gesproken..... taal ligt letterlijk voor het opscheppen.

Er is een kast met een klassenbibliotheekje. De collectie is met zorg samengesteld. De kinderen worden betrokken bij het aanschafbeleid. We geven onze ogen de kost: er is een prikwandje met posters. Nu schittert daar een prachtige poster uit een informatiepakket van de kinderboekenweek. Maar een paar weken geleden hing er nog één van *Woeste Willem*, omdat de juf dat boek voorlas.

De leesverslagen van de kinderen worden bewaard in een map, zodat andere kinderen ze kunnen raadplegen voor hun eigen boekkeuze; ze kunnen bovendien informatie vragen bij de maker. Over zinnol werk gesproken! Voor jonge kinderen kan de hoeck aangekleed worden met voorwerpen, maar vooral ook met boeken rond het thema dat centraal staat in de klas of school.

Sommige klassen hebben een taalhoeck, waarin zowel lees- als schrijf-, als luisteractiviteiten plaatsvinden. Om het overzichtelijk te houden volgen hier twee afzonderlijke inventarislijsten, één voor de lees- en één voor de schrijfhoeck in het bijzonder voor de onderbouw. Het gaat om suggesties, bedoeld om de lezer, ook de midden- en bovenbouwleraar, op ideeën te brengen:

Inrichting leeshoeck

Afscherming met behulp van kasten, rekken, kratten, gordijnen.

Prikbord met posters van boeken.

Boekenbord: 1 vierkante meter aan de muur met een kopie van van een voorkant van een boek. Daar omheen tekeningen en opmerkingen van kinderen.

Bank of kussens, 2 tafeltjes en stoeltjes.

Voorleesstoel, kleed, lampje.

Leesrek of schuine plank met speciale boeken.

Boekenrek, boekenplank of kratten met boeken.

Prentenboeken, informatieve boeken, zelfgemaakte boeken, fotoboeken, boeken voor beginnende lezers, a-b-c-boeken, telboeken, rijmpjes- en versjesboeken, brochures, catalogi, folders, tijdschriften, strips, leeskaarten.

Poppen, dieren, knuffels, vingerpoppetjes, attributen behorend bij het boek van de week. Vertelafel, vertelkast.

Cassette net ingesproken boeken: prentenboeken, informatieve boeken, boeken voor beginnende lezers, rijmpjes en versjes.

Inrichting van een schrijfhoek

Werktafel of werkplank. Typemachine, computer, krijtbord, lei.

Prikbord. Poster met ABC.

Omtrekletters, knip- en pakletters, stempelletters, linkprint, legoletters, magneetletters, flanelbordletters, schuurpapieren letters, houten letters, letterdozen, klankdoos, dienblad met zand.

Letterdobbelsteen, Bouw je woord, leeswieltjes, klanksorteerspellen, leesspelletjes.

Woordkaartjes (plaatje met woord, plaatje zonder woord, woord), plaatjeswoordenboeken, zelfgemaakte woordenboeken, thematische woordkaartjes, klank-letterbladen, werkbladen uit methoden (Stap voor stap, Stenvert), signaalwoorden, naamkaartjes.

Papier in verschillende formaten en kleuren.

Zelfgemaakte boekjes, agenda's, bonnenboekjes, invulformulieren, wenskaarten, lege memorykaartjes, prijslijsten, folders, tijdschriften, notitieblokjes, perforator, plakband, nietapparaat.

Verschillende schrijfmaterialen: driehoekige potloden, dikke en dunne viltstiften, fijnschrijvers, gekleurde pennen.

Een werkhoek bestaat soms eenvoudig uit een plank in een open kast waarop materiaal dat bij activiteit hoort. Dat geldt voor zowel de onderbouw als voor de midden- bovenbouwgroepen. Zo is er een hoekje ingericht met het materiaal van de correspondentieklas. Daar worden de zelfgemaakte werkstukken, albums, boekjes, gedichtenbundels, brieven en berichten die we ontvingen, verzameld en uitgesteld, en de kinderen kunnen er hun antwoorden en reacties kwijt. Er zijn ook groepen zijn die vanwege ruimtegebrek de spullen verzamelen in een grote map, maar dat is minder uitnodigend.

De drukhoek, soms in, maar vaak ook buiten het lokaal is voor het typen en illustreren van de teksten die de kinderen schrijven en printen. Elke week wordt er een of meer teksten gedrukt. Vroeger werd dat gedaan met een drukpers, maar nu werken de kinderen met computer en printer. In de drukhoek liggen ook de bundels teksten die de afgelopen jaren door de klas geproduceerd zijn. Soms als tekstenbundels. Vaak opgenomen in klassenkranten.

Voor de jonge kinderen heeft de drukhoek ook het karakter van taal- en schrijfhoek. Letterstempels, linkprint, letterpatronen, omtrekletters, schrijfbladen, maar ook de tekstverwerker en printer horen in deze hoek thuis.

De studiehoek bevat allerlei materiaal voor het bestuderen van voorwerpen en dieren. Zoekkaarten en naslagwerken, maar ook de kinderproducten (werkstukken, boekjes, bundels, dagboeken, klassenkranten) die in de loop der jaren ontstonden, worden hier bewaard. Veel kinderen – ook als ze de school al verlaten hebben – komen nog eens terug om hun 'oude' zelfgemaakte boeken nog eens in te kijken. Het is ook voor de jonge broertjes en zusjes een stimulans om teksten en verslagen van hun oudere broers en zussen of buurkinderen te lezen.

Natuurlijk is er nog veel meer te beleven in freinetklassen: de schilderhoek, de knutselhoek, de kookhoek, de rekenhoek, de computerhoek, de naaihoek.... aan te vullen met hoeken die plotseling ontstaan, omdat er in de klas een voorstel wordt gelanceerd. Veel werkhoeken zijn ingericht buiten de klas, want ruimtegebrek is vaak een groot probleem (vooral in de bovenbouw).

Ideeën genoeg om het lokaal nu uit te bouwen tot een stimulerende leer- en werkomgeving, waarin natuurlijk ook gespeeld moet worden.

Voor we de deur van dit lokaal weer gaan sluiten, willen we nog wel graag een antwoord op vraag hoe je dit allemaal zò opzet dat het ook werkt. Hoe voorkom je bijvoorbeeld dat je na schooltijd nog urenlang bezig bent om je lokaal op orde te brengen? Want wat moet er wel niet allemaal gebeuren: alle teksten opprikken, het dagboek bijschrijven, de drukhoek opruimen, de leeshoek ordenen, de boeken weer op juiste volgorde zetten, en alle materialen van de politiehoek weer ordentelijk en uitnodigend klaarleggen voor de volgende dag,

Kortom: hoe houd je het ook leuk, uitvoerbaar en haalbaar voor jezelf? Natuurlijk kan een stagiair of een klassen- of onderwijsassistent meehelpen. Maar schakel vooral de kinderen zelf in. Maak de kinderen vooral ook zelf medeverantwoordelijk voor de inrichting van het lokaal. Immers... ook door dit werk leren ze.

Kinderen kunnen – en dat weet ik uit eigen ervaring – heel goed verantwoordelijk zijn voor hun eigen klassenbibliotheek, het opruimen van de speelhoek, het schrijven van het dagboek, het op orde houden van de prikwallen. Het leren medeverantwoordelijk te zijn kost tijd. Maar het is een verantwoorde investering.

Natuurlijk kunnen kinderen en onderwijsassistenten nooit de volle verantwoordelijkheid voor ons lokaal van ons overnemen. Maar samen kan het: het lokaal omtoveren tot een stimulerende, inspirerende leer-, werk- en speelomgeving.

¹⁾ Ik maak hier gebruik van de beschrijving uit *Levend lezen, dat's de kunst. Ideeën en technieken voor vernieuwend leesonderwijs*. (2002) Rouke Broersma, Jimke Nicolai, Jeroen Tans. De Reeks. Een serie publicaties voor vernieuwend onderwijs door De Freinetbeweging. Valthe. In dat boek staan ook inventarislijsten vermeld. Te bestellen via www.freinet.nl

Op deze site kan men ook vinden:

Waar is de lijm. Over het inrichten van een freinetklas. (1984). Lodewijk Bergsma en Anke Wilders. Freinetbrochure 1

Onze klas heeft wel 14 werkhoeken. Over werkhoeken in een freinetklas (1987) Henny de Groodt en Mariet Simon. Freinetbrochure 2

